Dr. Štefek Orešković:

Samobor -- za slobodu.

Povjesna crtica.

„U brujanju novih i snažnijih pjesama.“
Vladimir Nazor
(Intima, Zagreb 1915., str. 43.)

U listopadu 1918. zabrujaše novi i snažniji glasovi: glasovi mira, glasovi slobode! I osjeti ljudstvo, da stiže na novu metu. I svi se pogledi upriješe u budućnost. Ali u takvom času, u jednom bljesku, snalaze nas i drevna spominjanja, u trenu prelijetamo vjekove — i vidimo, opet vidimo, jasnije no ikada, prošle borbe i davna pregnuća — —. A ima se česa sjećati i naš narod!

Pred tisuću ljeta je dizao države, nezavisne i moćne; razvivši rano odličnu kulturu — kroz vjekove je suzbijao najljuće nasrtaje »za krst časni i slobodu zlatnu« — —; kroz vjekove se je održavao, i ako je patio, teško patio, ogrezao u krvi, krvareći raskidan, podijeljen i gažen. Nu mučna je to i grozna, krvava slava. Teška je borba do mira i slobode. Odrazuje se ona u malom i u — Samoboru. I Samobor ju je iskusio, i Samobor je stradavao, i Samobor zna za čežnju za slobodom! O tom je evo vrijedno nešto reći.

Da! Vjekovima se je i Samobor borio za svoje pravice, za svoje sloboštine,[1]) stečene god. 1240. i 1242., prije blizu 700 godina. Kroz stoljeća su mu ih gazili — —. Oko god. 1270. naime bude na obronku povrh Samobora sazdan samoborski grad.[2]) Početak mu je doduše slavenski. I Samobor-

1) Milan Lang, Samobor. Narodni život i običaji (izdanje Jugoslavenske Akademije) Zagreb 1915., str. 3-4.

2) O cijeloj povijesti grada Samobora opširno: Vjekoslav Noršić, Samobor grad, Samobor 1912. (a tu je navedena i druga literatura i iscrpljena i Noršićeva radnja „gospodari samoborskog grada spram gradjana“, „Samoborski list“, 1905. i 1906.); nadalje je o tom od Noršića str. 975. | 989. u djelu M. Langa „Samobor“.

grad je imao da štiti češkoga kralja, Pršemisla Otokara II., koji je bio sjedinio pod svojom vlašću Slavene od Češke i Moravske, preko Koruške, Štajerske, Kranjske do Hrvatske. Nu nije dugo trajala ta slavenska kraljevska vlast. Kralj Otokar bude pomalo obaran, oduzet mu je i grad Samobor i pao je — pod ugarske vladare — —. Nijesu trajno gradom upravljala narodna gospoda. U gradini se ugnijezdiše tudjinci. I strani ljudi, često njemačkog i madžarskog roda, tudjinski gospodari samoborskog grada, htjeli su gospodovati i mjestom Samoborom. Odozgo, sa svojih mrkih kula prijetili su pučanstvu samoborskom. Obuzeti duhom svoga vremena — zamišljali su si i gradjane kmetovima! Slali su na njih svoje službenike, pa i Hrvate, ali izrode, da silnički kupe harač.[3] I haračili su ti ljudi Samoborom, plijenili gradjane, zlostavljali ih, ružili i vukli ih u zatvor. U onim su zatvorima Staroga grada, danas zarušenim, čamili mnogi čestiti Samoborci, batinani slobodni gradjani! Jedva su si spasavali imutak i život.

Ta nasilja, izbivši potkraj 16. vijeka, potrajala su kroz dva stoljeća. Stanje je bilo često očajno. Uz vanjsku tursku,[4] opasnost, još i ovo zlo! Nu ipak nijesu klonuli Samoborci. Nijesu htjeli priznati nad sobom vlasti gradske. Hvatani, šibani, ranjavani, zatvarani, sudjeni na smrt — ipak su branili svoju slobodu. Pred najvišim sudovima za nju su vodili pravde. I od banove vojske dočekali su pomoć.[5] Branili su pravice samoborske i staru mu slobodu, uz dobre pomagače, Šimun Mišić i nekoji drugi Mišići,[6] branili su ju

3) Vj. Noršić, Samobor-grad, str. 30.—113. Imena nekadašnjeg pučanstva samoborskog iznosi takodjer Vj. Noršić u navedenim spisima; i o tom je fundamentalna radnja M. Langa „Samobor" (str. 509.—542.), zatim: M. Lang, Samobor prije 150 godina, topografijski prikaz, „Samob. l.", 1915., br. 14.—21.

4) O njoj M. Lang, Samobor, str. 989.—992.

5) God. 1723. i 1724. — Vj. Noršić, Samobor grad, str. 97.—98.

6) M. Lang, Samobor, str. 530.; Vj. Noršić, Samobor-grad str. 35., 41.

Bartolomej i Stefan Glasić i drugi Glasići.[7] I pričala mi je baka, još djetetu, o jednom svom pretku Glasiću, davnom sucu samoborskom, kako se je pravdao za Samobor s Gradom, kako je bačen u tamnicu, kako je iz tamnice dobio pravdu i izišao iz nje nekoliko dana prije smrti — —.

Da, teško je bilo Samoboru onda, teška i mračna su bila stoljeća — — —. Prohujala su! Samobor je dobivao pravde, gospodari grada su se često mijenjali i ostavljali grad, zavladala je njime tudjinska uprava genoveška[8]) — i on se je, zapušten i raznašan, koncem 18. vijeka stao rušiti. Te ruševine nam evo danas zbore o ljutim nepravdama i nezasluženom stradanju, ali i o zasluženoj slobodi! Znače nam jednu pobjedu slobode! Pa neka nam i dalje ostanu sačuvane i drage, nesamo kao važna uspomena i ukras našeg kraja, veći kô snažan poticaj k slobodi!

7) M. Lang, Samobor, str. 535.; Vj. Noršić, Samobor-grad, str. 41., 46.—48., 50.—51., 80., 83., 87., 91.—97., 100.—101. Doskora iza kako započeše tvorna nasilja (1578.) — dospio je godine 1588, sudac samoborski Bartol Glasić prviput u gradsku tamnicu. Ali i za te borbe doživljuje Samobor svijetlih trenutaka. Njegov je svake godine izabirani načelnik — „sudac" —, kraj pravno priznate široke opidumske autonomije, imao svestranu priliku, i kao sudac i kao upravnik, da poradi za dobrobit opiduma. Tako sudac samoborski Stjepan Glasić (Vj. Noršić, str. 80.), uz ostale predstavnike općine, sklapa 6. travnja 1700. ugovor s tadanjim gospodarom grada Teodorikom grofom Auerspergom, kojim taj, samo da se općina dragovoljno odrekne parbenja, priznaje nepravde grada i obvezuje se naknaditi Samoborcima štete s 3.800 renskih forinti, a od tog 600 for, odmah polaže. Samoborci su (Vj. Noršić, — str. 81.) „jedno vrijeme iza toga izmirenja proživjeli mirno - -. Ban hrvatski pozivlje ih 1701. (1. V. i 25. VII.), 1702. i 1704. (12. XII.) na hrvatski sabor, da zajedno s ostalim staležima kraljevstva vijećaju o dobroti i napretku svoje domovine. Nažalost ta sloboda i mir potraja samo kratko vrijeme" — i pod istim onim ugovorom bilježi „oko g. 1751. tadanji notariuš općinski Mihalj Glasić" nove sporove s gradom, a Vj. Noršić je na str. 80.—82. svoga „Samobor-grada" još uspio ispisati iz samoborskog arhiva taj već jedva čitljivi, izblijedjeli, a zanimljivi kajkavski dokument.

8) Vj. Noršić, Samobor-grad. str. 113.

— — Dok se je rušio grad, početkom 19. stoljeća, osjetio je Samobor novi dah slobode. Upoznao je, da se može promijeniti i — vlada! A nova je vlada bila francuska! A s francuskom Napoleonovom vladom, koji je sretnim ratovima mogao da sjedini više jugoslavenskih krajeva u jednu Iliriju, došla je u Samobor nesamo francuska vojska,[9] nego i francuske misli o slobodi. A ta je sloboda, kako je shvaćana u Francuskoj, bila općenita, pučka, mnogo šira i veličajnija od one stare slobode gradjana samoborskih! Pa kad je iza nekoliko godina i otišla iz Samobora francuska vojska, ostala je gdjekoja iskrica onog slobodoumlja. Takova iskrica rasplamtila se još g. 1845. u «Srčikama,« rodoljubnom i čovjekoljubivom spisu umnog Samoborca dra. Alekse Praunspergera.[10])

Nu još prije toga, godina tridesetih, u osvit našeg narodnog preporoda, maknuo se odmah i Samobor kad su slavni hrvatski rodoljubi, dr. Ljudevit Gaj i drugovi, pod imenom ilirskim, stali buditi narod na novi narodni život, koji će da obuhvati Slovence, Hrvate i Srbe, kad su stali gajiti jedinstvenu narodnu prosvjetu i narodni jezik, odjeknuo je zanosan odziv i u Samoboru. Iz Zagreba su amo hrlili narodni prvaci, radosno dočekivani.[11]) I Gaj je tako dohrlivši, g. 1833. ispjevao tu u Samoboru slavnu utjehu «Još Hrvatska nij' propala,« i tu ju je smjesta uglazbio Samoborac, Ferdo Livadić.[12]) I mnoge su se hrvatske pjesme, popijevke Ilirca Vizner-

---

9) O tom doba, 1809—1813: M. Lang, Samobor, str. 993. 997; Bogumil Toni, Iz francuskog doba, „Samob. list," 1907., br. 22.

10) Francuski dojam na dra. A. pl. P. obrazlaže: nekrolog u „Viencu," 1877., str. 79. iz pera Augusta Šenoe; zatim: Franjo Žigrović, — — Nekrolog, „Vienac", 1877., str. 514.—520.; pa opet: August Šenoa, Pamflet na Ilirce, „Vienac", 1878., str. 94.; a da su u „Srčikama" zbilja jaki tragovi onog pojimanja svijeta: S. O., „Srčike i Paprike," „Samob. l.," 1916., br. 7—13., 15., 17.—24.

11) Fran Hrčić, O Stanku Vrazu, „Samob. l.," 1910., br. 27. („Vrazov broj").

12) Fran Kuhač, Ilirski glazbenici, Zagreb 1883.; —, Samobor i popijevka „Još Hrvatska nij' propala", „Samob. l," 1909., br. 29.

Livadića, rodile tako u Samoboru.[13]) A pjesma je divna budnica! Bolja je od topovskoga hica. A znate, kud je pjesnik, veliki naš pjesnik Stanko Vraz, rodom Slovenac iz Štajera, po prvi put došô u Hrvatsku? Već prvim je dolaskom, g. 1833, pohodio Samobor.[14]) U tom je «bijelom gradiću« kasnije našao Ljubicu[15]) svojih «Djulabija«, u Samoboru je ispjevao, 5. rujna 1836., svoju prvu hrvatsku pjesmu[16]) i o Samoboru i poslije pjevao s ushitom i nježno![17])

---

13) Fran Kuhač, Ferdo Livadić, „Vienac", 1874., br. 32.—37.

14) Dr. Branko Drechsler, Stanko Vraz, Zagreb 1909., str. 10.

15) Kraj ostale literature o njoj iznio je iz njena života i „Samoborski list", medju inim: odmah u 2. broju lista, 1904., članak B. Toni-a „Jedan zapušteni grob"; zatim B. Toni, Iz života Vrazove Ljubice, 1910., br. 27. (prigodom stogodišnjice Vrazova rodjenja i uz otkriće spomenika na njezinu grobu — plakete — od Samoborca kipara Ferde Ivanjšćaka); g. 1911. piše dr. Fran Ilešić u br. 14.: „Porodica Engler", B. Toni mu odgovara: „Suprug Ljubice Cantily", u br. 15.; našto se i opet na to vraća dr. Ilešić, „Suprug Ljubice C," u br. 31. — Prigodom stogodišnjice rodjenja Vrazova iznio je o njem i Ljubici, baš s obzirom na samoborski kraj, vanrednih novih misli A. G. Matoš („Samob. l," 1910., br. 29.), koji je boraveć ovdje, znao da se krasno i izrazi i o Samoboru (feljton „Samobor", „Samob. l.," 1908., br. 11.; pa u knjizi „Naši ljudi i krajevi," Zagreb, 1910., feljtoni: „Iz Samobora" (str. 26.—34.) — pisan koncem rujna 1909.; Hyperions Tod" (str. 192—194.) od 30. rujna 1909. (i samoborske uspomene na Vladimira Vidrića); „Lijepa naša domovina" (i o Samoboru na str. 348.); i više je još toga rastepeno po različnim listovima.

16) Dr. Drechsler, Stanko Vraz, str. 45.

17) Kako ga je već za prvih pohoda Samobora — prema pismu Vukotinoviću od 31. VIII. 1836. (Djela, V., str. 144.) — ushitila „ljepota prekrasnih okolica samoborskih," — tako o samoborskom kraju od poznatih Vrazovih pjesama — osim soneta „Konac" iz g. 1845. — pjevaju ove dvokitice „Djulabija": U I. djelu 1. (dr. Franjo Marković, Stanko Vraz, njegov život i djela — uvod u Vrazove „Izabrane pjesme" —, Zagreb 1880., str. 117.), te „Djulabije" počinju sa Samoborom, dok 90. i 91. dvokitica označuju jedan oproštaj sa samoborskim krajem; u II. je dijelu pjesnik daleko od Samobora, pa se — pjevajuć Ljubici — dotiče i njena kraja u 9. dvokitici; u III. dijelu, izdaleka, ima cijele vizije samoborskog kraja u dvokiticama 35.—39., jer da mu, kad pjeva o Hrvatskoj, lebdi pred očima slika samoborskog kraja, vidi se po tom, što se ovaj opis kraja posve podudara s ostalim opisima nesumnjivo samoborskim; tako u prekrasnim dvo-

Da, one prekrasne dane ilirskog preporoda, koji su osnovom naše savremene prosvjete i narodnog ujedinjenja, proživio je, budan, i Samobor. I zato su lijepi samoborski kraj pohadjali tako rado Ilirci: Vatroslav Lisinski, Ivan Kukuljević Dragutin Rakovac, Pavao Stoos, Ljudevit Vukotinović, Ivan Trnski i drugi. Zato su ga toliko spominjali.[18]) Zato je o svom takvom pohodu Petar Preradović posvetio Samoboru lijepu pjesmu[19]) kliknuv:

»U tebi se ljubav roda,
Ražga lijep u žar,
Koggod desi s tobom zgoda,
Osjeti joj čar — —.«

S ljubavlju roda prišao je k Samoboru, u cik ilirske zore, i mladi juratuš Gaj, kad ono početkom g. 1834. postade — Samoborac i prisjednik zastupstva samoborskog.[20])

---

kiticama 65.—70. „opet vidi taj kraj“ (dr. Marković, str. 133.), pa „da se u gornjoj elegiji ima misliti Samobor, nema dvojbe“, te tu kliče Vraz Samoboru u 70. dvokitici: Krasan si, moj kraju“; da se napokon u IV. dijelu 1.—13. dvokitica, ovaj valjda najljepši dio „Djulabija“, sav tiče Samobora — o tom B. Toni, Nešto o Vrazovoj Ljubici, „Narodne Novine,“ od 30. IV. 1902.

18) Bila bi to čitava čitulja imena i naslova. — A još dugo poslije ilirskog vremena, u najdubljoj starosti, pjeva Samoboru ljetovališnik Trnski — „Samob. l.,“ 1907. br. 7., 12; 1908., br. 15, 18; 1909., br. 3, 20; 1910. br., 23

19) Petar Preradović, Izabrane pjesme, Zagreb 1918. str. 147.

20) U svojoj »proshnyi« (samoborski trgovišni arhiv, spis br. 13. g. 1834.) istaknu »Juratus Lyudevit Gay«: »— — Iztinzka selye dragoj Domovini nashoj vu vszeh y szlednyh Okoliczah poleg moguchnozti moje zreszno y poszpeshno szlusiti, nagiblye me na poniznu proshnyu, da Plemeniti Magistrat, y Szlavna y izebrana Obchina mene vu broj — — Privilegiranoga Oppiduma Purgarov dobrostivno prijeti bi doztojali, — — da ja potlam kakti kotrig Szlavne Obchine z-jedne ztrani z-vekshnum szegurnostjum vu vszakoj priliki szlusbu moju zkazati, plemeniti pako Magistratus z tem vekshnum zaufanostjum na moju pripravnost y Domovine lyubav vszigdar zanashati bude sze mogel. — Vu Szamoboru 5. Feb. 834. — —«. Ta bio je on i rodjak Samoboraca, ujak Ljubice-Julijane Cantily (dr. B. Drechsler, — — str. 44.) U općinskoj pak sjednici od tog istog dana (odsad se služim današnjim pravopisom) njega »nesamo vu broj svojih purgarov prijeti, nego i njemu čast vice - asesorije konferuvati — općinski zrečeno je« (sjednički zapisnik u zapisničkom svesku od g. 1834. u arhivu).

A ta ljubav roda, taj ilirski zanos, nije ni onda jenjao u ilirskom dijelu Samobora, kad se i ovdje digoše silni madžaroni. Još većma je to poticalo Ilirce. A oni madžaroni — dijelom zaneseni starom ugarskom ustavnošću i u najboljoj namisli — postajahu sve žešći. Zaprijetila je opasnost od Madžara i od tih domaćih njihovih prijatelja. Ugrožena je bila sva narodna sloboda, što je jedva počela svitati. A ta je sloboda bila različna od one, što su ju bili objavili Francuzi. Nije značila samo bolji položaj pojedinih zapostavljenih staleža i veće pravo čovjeka pojedinca. Ne! Imali smo se tada boriti za naš cijeli narod, za opstanak i jezik narodni! A zapreke su bivale sve veće. Opreka sve žešće. I u Samoboru rascijepalo se društvo! Suzbijale se stranke jetkom šalom i ljutom odlučnošću.[21]) — Pa kad su sporovi doveli do rata, do rata izmedju Hrvata i Madžara g. 1848., pod banom Jelačićem, i Samobor je tu sudjelovao.[22]) A u samom mjestu osnovala se »Narodna garda,«[23]) da u tim burnim vremenima štiti gradić, gradjane i slobodu.

— — Nu zanos je doskora minuo. Razbile su se one prerane sanje o ilirskom narodnom jedinstvu. A godina 1848. nije donijela žudjene slobode ni samoj banovini I ako je za čas potisnut madžarski upliv, zaprijetilo nam je tu silno ponjemčenje. Buntovnici su bili svladani. A stroga je vlada imala da

---

21) I baka mi je o tom pričala. a listao sam i tadanjim »paskvilom.« A osobito bi se baka uozbiljila spominjuć se, kako je — ona, kći »stare Slavjanke,« kako nazvāše Katarinu Glasić — pošav na zagrebačku županijsku restauraciju bila na Markovu trgu 29. VII 1845., kad od ubojnih hitaca padoše srpanjske žrtve.

22) U banovoj vojsci, »banskom vijeću« i u saboru; u »vijeće« je pozvao ban Jelačić iz Samobora tadanjeg opidumskog suca samoborskog Ferdu Wiesnera-Livadića (arhiv, spis br. 50. iz g. 1848.), a u sabor da se izaberu dva zastupnika (arhiv, zapisnik opć. sjednice od 29. V. 1848. u zapisničkom svesku te godine).

23) Bogumil Toni, Samoborska narodna garda (1848.—1851.), Samobor 1918.; a i Langov »Samobor«, str. 451.—467.

ukroti drske narodnosti — —. Ušutkani umuknuli su glasovi o slobodi; skučenom je zemljom išao samo šapat — —.

Tek pritisak izvana, rat od g. 1859., uzdrma strogu vladu. I opet se javi poklik za slobodom! Početkom šezdesetih godina izbiše u Hrvata divne misli slavenske, a napose jugoslavenske! Posvetila im se je gotovo i sva književnost naša. Tih je godina i jedan mladi Samoborac, zagrebački djak, zanesen ljepotom slavenske misli i ushitom druga Franje Markovića, razmišljao mnogo o našem narodu. Njegova drama bi bila prezanimljiv spis o Južnim Slavenima. Nu došao bi on njome u opreku s političkim shvaćanjem cijele porodice svoje. I rad je taj javnosti dosad sasvim nepoznat: pokojni pjesnik je pomno spalio svoju dramu — —.

Početkom šezdesetih godina, kad je i Hrvatskoj vraćen ustav i neka bar sloboda, javio se je i u javnoj politici odmah i Samobor. U to je vrijeme Strossmayer, prosvjetljeni vodja i divni pobornik Jugoslavije, stekao i u Samoboru vjernih poklonika.

Nu protivna je stranka ovdje bila jaka. Mnogi samo u misli, da budu — vladinovci. A gdjekoja uplivna porodica samoborska, zazirući već prije od ilirstva, »vidjela je spas domovine u što tješnjoj svezi s Ugarskom.«[24])

Njima se usprotivi četica narodnjaka. Nastavljajući ilirske predaje, ona se već za izbora g. 1861. uspješno bori s madžaronstvom. Baš o tom vremenu iznio je Fran Hrčić[25]): Na čelu narodnjaka u Samoboru bijaše obitelj Glasić, — — čiji — član — — začasni kanonik Antun Glasić, bijaše tada župnik samoborski« — (1848.—1885.) — »a pripadale su toj stranci medju ostalim i obitelji Reizer i Wiesner« — — i »mladja generacija obitelji Bahovec«. Oko njih se je prikupljalo sve više pri-

24) F. Hrčić, Ljudevit Šmidhen, »Samob. l.,« 1913., br. 32.

25) — — br. 32.; prikazujući tu Šmidhena iznio je Hrčić i stranačke tadanje prilike samoborske.

vrženika I lijep je spomen na tadanje gradjane samoborske,[26]) koji su — bilo pristajuć uz one rodoljube, a bilo iz vlastitog rodoljublja — vjerno stajali na narodnoj strani. Jedan je od njih, Štefek Cehulić, dao život u izbornoj borbi: podlegao je korteškoj nahladi. Da slava im, slava svima, koji su dobre volje pridonijeli k narodnoj slobodi! Jer svaki je dani ili predobljeni glas, svijesno ili nesvijesno, bio glas za slobodu! I svaka je probudjena narodna svijest pobjeda narodne slobode!

A došli su amo i izvana kremeniti rodoljubi i umnožili to narodnjačko društvo samoborsko: tako Ante Lovrenčić, Ivan Stilinović,[27]) Dragutin Andraši. Oženiv se s Anom, kćeri porodice Glasić, postao je trajnim Samoborcem Juraj Očić, brat Petra Očića, prvog samoborskog saborskog zastupnika iza povrate ustava. S Elizabetom je bio oženjen Ljudevit Šmidhen, baš g. 1861. prviput izabran narodnjačkim sucem samoborskim. Franciska udata Nikolić, doduše je i sama ostavila Samobor, priljubiv se k drugom dijelu našeg naroda. Nu s četvrtom sestrom Glasić, Barbarom udovom Reizer — oženio se bio amo u Samobor Daniel Tomičić[28]), s njenom kćeri — Emilijom Reizer — Vojko Špišić Japranski,[29]) kasniji samoborski saborski zastupnik, a s drugom jednom kćeri — Betty Tomičić — dr. Lovro Vidrić,[30]) rodjeni Slovenac, otac dra. Vladimira Vidrića, koji je poslije kao pjesnik pjesnički oživotvarao jedinstvo hrvatsko-srpsko.[31])

Ovamo u prekrasni okoliš, blizinu Zagreba i susjedstvo Kranjske, dolijetali su i mnogi izletnici zlatni domoroci.

26) Biti će prilike potanko iznijeti njihova imena i mnogu dragocjenu uspomenu.

27) M. Lang, Samobor, — — str. 528.

28) M. Lang, — — str. 541.

29) M. Lang, — — str. 532.

30) Dr. Ivan Zahar, Ivan Perkovac, životopisne crtice (pred Perkovčevim »Pripoviestima«), Zagreb 1905., str. XVII.

31) I nosio madžarsku zastavu, kad je ono spaljivana u Zagrebu 16. X. 1895.

Iz bližnje je Kranjske, iz Mokrica, stizala Matilda grofica Auersperg, Samoboru prijateljska grofica Auersperg,32) da se na narodnjačkim33) zabavama kuca, srdačno slovenski, sa samoborskim purgarskim «mamicama.« A gdjekoju je takovu narodnjačku slavu, gdjekoju narodnu pobjedu uzveličala glazba ća iz Sv. Petra, glazba slovenačka.34)

Još davno prije toga, godina četrdesetih, portretirao je tu Samoborce Slovenac slikar Stroy, a kasnije g. 1877., Slovenac Ivan Frankè,35) čineći tako i slikarsku svezu slovenačko-samoborsku uz Vrazovu pjesničku i stoljetnu prometnu i trgovačku.36) Uzajamna pažnja Samobora i Slovenske mnogo se puta i javno očitovala. Spominjuć se i svoga Stanka Vraza prisustvuje i Samobor slovenačkim proslavama.37) A

---

32) Drukčije je bilo u davnije doba: Vj. Noršić, Samoborgrad, str. 74.—80., 89.— 104.

33) Te su se obdržavale u «Hrvatskoj čitaonici,« osnovanoj g. 1861., a madžaronske u «Kasinu«: M. Lang, — — str. 467.—468.

34) Osobito, kad bi protivna stranka za to vrijeme predobila domaću samoborsku glazbu (1807.—1907.); o njenu stogodišnjem životu M. Lang, Samobor, str. 453.—457.; B. Toni, Josip Herović, «Samob. l.,« 1908., br. 19.—24.

35) O Stroyu u Samoboru F. Hrčić, Vrazov portret i njegov slikar, «Samob. l.,« 1910. br. 27. (to i u slijedećem «Savremeniku«, a na to se osvrće i slijedeći ljubljanski «Slovan«); na Frankè-a su budne uspomene, a poznam uz bakin i djetinji majčin portre i neke druge njegove potpisane i datirane samoborske portree.

36) Osim medjusobnog trgovanja — tu se je kroz Samobor, kao raskršće s triju strana: slovenačke, prema Zagrebu i na more (preko Plešivice), prometalo mnogo robe kroz stoljeća (Lang, - - str. 510.); «južna« i druge željeznice uništile su većinom taj tranzit (od šezdesetih godina dalje, —F. Hrčić, - - br. 34.), pa uz filokseru (koja je uništila samoborske vinograde osamdesetih godina — Lang - - str. 243.) i neke druge pojave pridoniješe znatnom osiromašenju, a ta je ekonomska zavisnost otešćala i samoborsku borbu za slobodu.

37) M. Lang. «Jeka«, Spomenspis Samobor 1904, str. 10.; Josip Milaković, Prve samoborske novine, «Samob. l.,« 1910. br. 28.—31.; i mn. dr.

mnogo kasnije, od g. 1910., ljetujuć katkad i rado u Samoboru, Slovenac i vatreni zagovornik jugoslavenskoga jedinstva, dr. Fran Ilešić, njeti i opet sveze slovenačko samoborske.38)

S druge su se strane, iz Zagreba, zalijetali i opet narodni prvaci. Ban Šokčević (1860.—18 7.), u važno doba i dobrih osnova, ima i ovdje dobrih prijatelja. Ivan Mažuranić uspinje se, prije banovanja, k samoborskim vidicima. Mato Mrazović, Ivan Vončina, dr. Dimitrije Demeter, dr. Miroslav Čačković, grof. Medo Pucić, dr. Vatroslav Jagić39) i mnogi drugi razgovaraju tu o narodnim pitanjima. Mladi se pjesnik dr. Ivan Dežman sjeća jednog svog samoborskog izleta (uz Franju Markovića i Spira Brusinu) najboljom svojom novelom,40) pričajuć, kako ih se dojmila domovinska zdravica domaćine Tomičića. A kad je dr. Dežman, 24. X. 1873., mlad i nenadano umro, proplakao je za njim i Samobor. Moja se je baka s porodicom zavila u crninu — —.41) Pokojnik je k njoj42) i k sinu joj, Franji Reizeru,43) još početkom g. 1871 doveo bio boles-

---

38) I u mnogim člancima; tako osobito: «dr. F. Ilešić, Slovenac u Samoboru, «Samob. l.« 1910, br. 30. i 31.; Naše Julije, «Samob. l.,« 1911., br. 38.

39) Dok je njegov drug i supatnik od 1870., ravnatelj Mirko Divković, od novijeg doba, 1913., stalno ovdje (a tadanje su mi zagrebačke zgode poznate nesamo iz lektire, već i iz očeva pričanja, koji je tada, kao trećeškolac, uplevši se u politiku, s iste gimnazije dobio «consilium abeundi«,)

40) Pod naslovom «Nürnberški viećnik,« «Vienac«, 1870., br. 30. i 31., a i u knjizi: Dr. Ivan Dežman, Izabrani spisi, Zagreb 1896, str. 75.—95.; o postanju i vrijednosti novele: dr. Franjo Marković u uvodu toj knjizi, str. XLVI. i sl.

41) Sve te zgode iz prošlosti samoborskoga društva i pojedinaca slušao sam kroz godine u porodičnim spominjanjima. Sama moja baka — s majčine strane — (24. I. 1823. — 14. IX. 1908.), proživjevši gotovo sav svoj život, u Samoboru, usred svih tih prilika, i izvrsno pamteći (M. Lang, - - str. 535.) — sjećala se se je mnogo toga.

42) —. Barbara ud. Reizer-Tomičić, «Samob. l.,« 1908., br. 19.

43) M. Lang, - - str. 523.; nekrolog u «Samob. l.,« 1918., br. 18.

nika, a vrloga muža, neokaljanog narodnjaštva, Ivana Perkovca.[44] Pa kad je taj umni i patnički borac za slobodu, 16. IV. 1871., tu u Samoboru izdahnuo i 18. travnja ispraćen na samoborsko groblje — protužio je za njim Samobor i mnogi vanjski odlični prisutnici, a oprosno je slovo izrekao Samoborac (zapravo iz Ruda) i književnički mu drug dr. Ivan Zahar.[45]

Kako je tadanja vlast u Hrvatskoj bila osobito nasilna, dizao se sve jači otpor i vapilo za slobodom. Pa kad je tlačenje prevršilo, u rujnu 1871., održao se u Samoboru kod Franje Reizera »meeting«, na kojem se skupilo mnogo stotina osoba, predstavnika naše narodne misli.[46] »Na njegovu imanju Mirnovcu kraj Samobora zaključen je poznati rujanski manifest tadanje narodne stranke — —. Ovaj manifest nije se ograničio samo na unutarnju politiku Hrvatske, već je za vrijeme nagodbe prvi južnoslavenski sastanak na hrvatskom teritoriju.«[47] Na tom je sastanku stari značajnik Fran Kurelac držao svoj posljednji javni govor.[48]

Osobit je govor za slobodu zagrmio u Samoboru 30. rujna 1875., nad Perkovčevim grobom, kad mu je otkriven spomenik, skladno djelo Ivana Rendića. August Šenoa viknuo je tu:[49] »Vi, Samoborci, stisnuste mu trudne oči, vi mu prostrijeste postelju u milom hladu bujne zelen-gore. Čudno! Zašto baš vi? Gledajte ono brdo, pogledajte, kako se ruši ponosita gradina — —.

---

44) Dr. Ivan Zahar, Ivan Perkovac, - - str. CVII. i sl

45) »Obzor« od 21. IV. 1871.

46) —, Sedamdesetgodišnjica Franje Reizera, »Samob. l.,« 1910., br. 41.

47) Iz nekrologa: Franjo Reizer, »Obzor« od 11. IX. 1918. Sazivač sastanka, četvrti Franjo Reizer u Samoboru (4. XI 1840.—10. IX 1918.) dakle zamalo doživje ujedinjenje tada tol. raskidanog Južnog Slavenstva.

48) A kako je slušaoce ushitio i govor Ivana Perkovca svjedoči bilješka u »Samob. l.,« 1907., br. 6.

49) »Obzor« od 2. X. 1875.

Stotine i stotine godina borahu se Samoborci proti njoj za gradjansku slobodu i održaše pobjedu. Gnijezdo se sile mrvi, a Samobor cvate i danas. Vrijedni ste, da na vašoj slobodnoj gradjanskoj zemlji stoji grob zatočnika gradjanske slobode!« — Malo prije toga, 12. rujna 1875., prigodom posvete barjaka novoosnovanog pjevačkog društva samoborskog »Jeke« — izrečeno je u »Proslovu« Huge Badalića:[50]

»Samobor, vjerni borac svoga roda — — pjesmom — — hrvatstva on će budit svijest!« Tako evo u kratkom razmaku istaknuše dva pjesnika dvije namjene Samoboru: borbu za narod i borbu za slobodu.

Da, takve je svijetle narodne zgode, sve tamo od početka šezdesetih godina, doživljavao narodnjački dio Samobora. Nu uspjeh mu ipak nije bio lak — —. Tek teškom borbom prodirahu narodnjaci i u odlučnom času: u općinskim i saborskim izborima.[51]

I općinsko zastupstvo samoborsko naime, kao predstavništvo slobodnog povljenog trgovišta, bilo je sve do g. 1870. vlasno- — bavit se i općom narodnom politikom.[52] Nu u njem je dugo prevladavala madžaronska većina.

---

50) Govorio je »Proslov« mladi Samoborac, sadanji dr. Ivan Hoić; o tom svemu: M. Lang, »Jeka«, - - str. 8. i 9.; istog je dana, na banketu iza posvete, dr. Ivan Zahar improvizirao pjesmu, pjesmu »Samoboru«; prisutni Ivan pl. Zajc odmah ju je uglazbio i još su je iste večeri pjevali vrsniji pjevači (prema bilješci »Samoboru«, »Samob. l.,« 1913., br. 32.)

51) Biranju je bio Samobor već vičan. Osim izašiljanja zastupnika na stari staleški hrvatsko-slavonski sabor i onog na sabor hrv.-slav.-dalmatinski od g. 1848. — obavljala se je tu godimice restauracija magistrata, birani su asesori i senatori te sudac s ostalim poglavarstvom, i to na dan sv. Blaža, 3. II., baš kao u Zagrebu i u Dubrovniku: B. Toni, Na Blaževo, »Samob. l.,« 1907., br. 3.; M. Lang, - - str. 997. i sl.

52) I samoborska municipalna prava bila su doduše skučena početkom apsolutizma privremenom naredbom od 19. VIII. 1851. »za vodjenje općinskih poslova — —«; ali kad je s povratom ustava, 1861., izašao i novi »naputak za privremeno uredjenje žu-

Ali novi slobodnjački osvit, što je početkom šezdesetih svitao narodima, Strossmayerov rad u bečkom državnom vijeću (1860.) i rodoljubna pregnuća zagrebačke banske konferencije (26. XI. 1860. —17. I. 1861.) te plameni članci »Pozorovi« (počev od 1. broja, 1. X. 1860.) — odjeknuše i u Samoboru! Još pod dotadanjim sucem samoborskim, izrazitim unionistom, ali silom promijenjenih prilika i jamačno na ponuku senatora — narodnjaka, — sazvana je 4. I. 1861. izvanredna općinska sjednica.[53] Ona čini prijelaz k narodnjačkoj eri i čas je tim znamenitiji! Imala se je tu odobriti i podnijeti »čestitka i pouzdanica« Ivanu Mažuraniću, što 27. XII. 1860 postade predsjednikom novoosnovanog hrvatsko-slavonskog dvorskog dikasterija te tako dočeka osobitu priliku raditi za narod. Ta čestitka je »s ushitom — odobrena« i od »sabranih zastupnikah — — i ostalog otmjenijeg nazočnog gradjanstva« te je »odredjeno, da ju što više — — članovah ove općine povlaštenog trgovišta Samobora potpiše;« a ta je samoborska čestitka jedna zanosna deklaracija za narodnu slobodu.[54]

Sastavio ju je i u sjednici pročitao jedan od zastupnika, odvjetnik i javni bilježnik te predsjednik »Narodne čitaonice« Antun Lovrenčić, pa je njegov sastavak, uslijed sjedničkog zaključka sačuvan u arhivu, kao spis br. 2. iz g. 1861., — te medju inim glasi: »— — Crpljena iz službenih bečkih novinah — — blaga viejst« (o Mažuranićevu imenovanju) »uspali poput munjine strastvenom radosti srca naša. — — minu nas svaki strah, svaka bojazan, da će sa nedostatna zastupanja naše najdrago-

panija, slobodnih kotara, slob. — — gradova, povlaštenih trgovišta i seoskih općina« — onda je i Samobor natrag dobio stara prava i uredjenje, kako je bilo 1. I. 1848. Već znamenita restauracija od 2.—10. IV. 1861. provedena je po tom novom ustavnom naputku (arhiv. »zapisnik sjednice poslujućeg odbora za obnovu magistrata« od 2. III. 1861., u zapisničkom svesku za tu godinu).

53) Arhiv, sjednički zapisnik u zapisničkom svesku od g. 1861.

54) U istom svežnju spisa, kao br. 84. iz g. 1861. sačuvana je u arhivu Mažuranićeva zahvala iz Beča od 31. I. 1861.

cjenije blago — Narodna Sloboda — postradali« — —. A evo, kako dalje vapi tadanji Samobor: »Nepogode vremena, podlost, odmetnost, nehajstvo i svekolike ostale strasti — — okrnjiše nam celokupnost Hrvatske, odeliše od uda, otudjiše brata Dalmatina bratu Hrvatu, skučiše pod jaram vjekovitog vojnovanja plemenita krajišnika, rastaviše krv od krvi, zametnuše medjusobni razdor, narušiše slavu našu i povrediše najsvetija prava prirode. Tko će tolike teške rane i jade, štono ih nam vrijeme zadade, vidati i izlečiti? Tko će mrke oblačine, s kojih jošte sada narod naš oluja okorelih predsudah i ljudske oholosti nesmiljeno bije, raspršiti? Tko će uda iz tela našeg istrgnuta u jedno isto telo spojiti? Tko će oslabljenu svezu izmedju jednokrvne braće učvrstiti i napadom nepristupnu učiniti?« — — »A kako je daleko sezala ova težnja za jedinstvom, pokazuje »Pozor« istog vremena.

Doskora za tom izjavom zahvalio se je dotadanji sudac.[55]) A malo iza toga došla je ionako i općinska obnova i samoborski izbor. »Glasićeva stranka, porasla brojno, postavila je svoga kandidata za sudačku čast.«[56]) To bješe Ljudevit Šmidhen. Ta je odlučna restauracija, ta osobna porodična i stranačka borba, započela 2. IV. pod predsjedanjem županijskog povjerenika[57]) i odmah s ogorčenim raspravama;[58]) 3. IV. birao je

55) Zapisnik opć. sjednice od 5. li u zapisničkom svesku od g. 1861., u samoborskom arhivu.

56) F. Hrčić, Ljudevit Šmidhen, »Samob. l.,« 1913., br. 32.

57) Taj izaslanik Makso Piškorec, bio je već g. 1848. jedan od onih dvaju samoborskih zastupnika na Jelačićevu saboru (prema zap. opć. sjednice od 29. V. 1848. u zapisničkom svesku od te godine u arhivu).

58) O toj obnovi već B. Toni, »Reštauracija«, u kojoj je izabran Šmidhen načelnikom, »Samob l.,« 1913., br. 34. A opširno prikazuju sjednički zapisnici u arhivu (u zapisničkom svesku od g. 1861.) i sam tečaj obnove i kako su prema »naputku za privremeno uredjenje — —« od 1861. i prema »pravilniku« posebno izabranog »odbora za obnovu« — svi izbornici podijeljeni u dva razreda: u I. red, koji plaćaju više od 20 for. godišnje poreza, i u II. red, koji plaćaju 5—20 for.; svaki taj red imao je izabrati polovicu zastupnika, koji će tekar, njih 36, kao t. zv. »vanjski magistrat« izabrati »nutarnji.«

II. red izbornika 18 zastupnika i tu su još prilično dobro prošli madžaroni; a l i 4. I V. i z a b r a I. r e d i z b o r n i k a izmedju s v o-jih 18 zastupnika — p r v a k e n a r o d n j a č k e (i odmah t r i Glasića: Antuna, Alojza i Janka)! I z a b r a i h s 1 4 g l a s o v a p r o-t i v p r o t i v n i č k i h 1 3! T a p o b j e d a s j e d n i m p r e t e ž n i m g l a s o m djelovala je na protivnike porazno. Provalila je bura ogorčenja. Obnova se je — prekinula. Tekar 10. IV. uzmože onih 36 zastupnika izabrati «nutarnji magistrat»: izmed sebe 12 senatora i sucem Š m i d h e n a, bilježnikom bude dotadanji tajnik A l b e r t Š v a r c, a postavljeno je i ostalo poglavarstvo, — premda su toli žestoko prosvjedovali madžaroni i nećkali se predati općinsku upravu.[59])

S u t r a d a n, 1 1. I V., obavljen je i z b o r d v a j u s a b o r-s k i h z a s t u p n i k a.[60]) Netom pobijedjena stranka uglavnom nije ni glasala. Tako se evo jučer izabranom općinskom poglavarstvu i zastupstvu ubrzo nadala prilika, da samo birajući — izvrši svoj prvi narodnjački čin. Prvom je izabraniku, P e t r u O č i ć u, tekar malo prije, 17. II. 1861., na prijedlog Antuna Glasića, takodjer čes-

---

59) Njihov je prosvjed, prošavši sve instancije, konačno odbit tekar g. 1863. (a r h i v, spisi iz g. 1863., br. 90. i t. d.)

60) I o tom zapisnik u zapisničkom svesku od g. 1861. u a r-h i v u. — A d v a su zastupnika birana baš kako je i g. 1848. o p ć i n a s a m o b o r s k a, s o b z i r o m n a b r o j p u č a n s t v a, birala d v o j i c u: p r e m a p r i v r e m e n o m i z b o r n o m r e d u o d 1 8 4 8., što ga je izradio Ivan M a ž u r a n i ć, kao naredbu izdao ban J e l a č i ć, a koji je imao prekinuti s dotadanjim s t a l e š-k i m saborima — pa i sa samoborskim zastupnikom o p i d u m a — i uvesti narodni reprezentativni parlament sa zastupstvom p u-č a n s t v a. (A aktivno izborno pravo imalo se po §u 4. izb. reda od 1848. vršiti i u Samoboru n e p o s r e d n o, naprotiv u seoskom okolišu, prema §u 2., p o s r e d n o — birajuć izbornike.) Tako je imalo biti i p o p r i v r e m e n o m i z b. r e d u o d 2 1. I I. 1 8 6 1. pa taj — nastojanjem banske konferencije osnovan posve na izb. redu od 1848. — propisuje takodjer, u §u 3., da S a m o b o r, i m a j u ć i v i š e o d 3.0 0 0, a manje od 5.000 s t a n o v n i k a, izabere 2 z a s t u p n i k a. (A Samobor je doista brojio u 2. polovici 19. vijeka preko 3.000 stanovnika — M. L a n g, - - str. 3.—; premda ih je prema popisu od 1900. bilo 2.847, a 1910. samo 2.736).

tilo bilo općinsko zastupstvo samoborsko,[61]) odmah kad je izabran, početkom novog narodnijeg doba, prvim podžupanom županije zagrebačke. Drugi izabranik, A n t u n L o v r e n č i ć, otkloni tu čast. Umjesto njega izabrani kasniji madžaron, nije radi maloljetnosti verificiran,[62]) a uopće se je saborski osrednji odbor za verifikaciju, a i cijeli sabor, imao mnogo baviti s tim samoborskim izborom, napadnutim od prevladanih madžarona.[63])

Medjutim se je samoborsko općinsko zastupstvo,[64]) odmah u sjednici od 13. IV., zauzelo za narodnu slobodu i dalo samoborskim izabranicima n a p u t a k za saborski im rad, 17 stavaka, od kojih glavne glase:

«1. da se u državno vijeće poslanici izaslati nemaju;

2. sjedinjenje s Ugarskom pod uvjetom p o t p u n e r a v n o-p r a v n o s t i; — —

4. umaljenje poreza, kao i obustavljanje plaćanja sada nezakonito« (naime n e u s t a v n o, za apsolutizma)« rasporezovanog — dok o tom sabor ne riješi;

---

61) Sjednički zapisnik od toga dana u arhivu, u zapisničkom svesku od te godine.

62) Dnevnik sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije g. 1861., str. 90. — U ponovnom izboru u Samoboru, 5. VI., takodjer nije prodrla izrazita narodnjačka ličnost.

63) Dnevnik sabora — — 1861., str. 40.—46., 87.—90., 103. U saboru je pročitana, uz izvještaj osrednjeg odbora, i tužba samoborska od 14. IV., sa 71 potpisom i s tvrdnjom, da je izbor već zato nevaljan, što ga je obavio magistrat i općinsko zastupstvo ne obavijestivši izbornike. Većina je htjela da, se stvar istraži, dok je zastupnik Ivan Perkovac, izjavivši poslije (str. 89.): «Ja poznam Samobor« — smatrao već unaprijed suvišnom istragu na tu tužbu (str. 44.), a drugi gdjekoji kao Ivan Vončina reče (str. 44.), da bi «i pogibeljno bilo, gdje su strasti već razdražene, poslati i istragu, da još više razdraži i uzburka raspaljena srca.« Ipak su u Samobor izaslana dva saborska zastupnika, pa je tekar poslije njihova istražnog izvještaja sabor (str. 90.) odobrio izbor Petra Očića (za kojeg su već prije govorili Slavoljub Vrbančić, Matija Mrazović, Mirko Hrvat i drugi).

64) Sjednički zapisnik od 13 IV. 1861. u arhivu u odnosnom zapisničkom svesku.

5. ravnopravnost svijuh narodah austrijskih;

6. da se Medjumurje kao udo od hrvatskoga tijela sa istim spojiti ima;

7. dignuće vojničke uprave u Krajini i utjelovljenje iste hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj kraljevini; - -

10. da bude hrvatski ban i potkapitan onaj, koga pouzdanje sabora na tu čast pozove; — —

14. da se porezni uredi, financijalne straže i žandarmerija, kao sa ustavnom slobodom nesloživi zavodi, ukinu — a nesto žandarmerije da se narodna straža uvede;

15. da nitko u Hrvatskoj nikakvu čast steći ne može koji nije sin trojedne kraljevine i udomaćen;

16. da se javni notarijati, kao sa ustavom nesloživi, — zmesta ukinu; — — —«

Petar Očić je doista u saboru odlučno i mnogo isticao hrvatska narodna prava, nu takav saborski rad već prelazi granice samoborske borbe za slobodu — —.

Ovdje se je za nju zalagalo novo općinsko vodstvo. Ovo se je održavalo, i kroz nove izborne borbe i uza sav žestoki otpor protivnički, sve do veljače g. 1868. A to je vrijeme od 1861.—1868. »jedno od najsvjetlijih razdoblja naše lokalne historije«[65]) nesamo radi mnogostranog napretka samoborskog, već i radi sjajnih časova, kad je samoborska općina, služeći se svojim municipalnim pravom, pokazivala živu ustavnu i narodnu svijest i privrženost i svojim sloboštinama i narodnoj slobodi.

Za općinska starodrevna prava zauzelo se je odmah prigodom restauracije.[66]) Za ustavnost nove obnove povela

65) F. Hrčić, - - br. 32.

66)Prema sjedničkom zapisniku u arhivu rekao je odmah 2. IV. u izborničkoj debati Albin Kiepach, da ne smije biti nikakav »praecedens«, što općinsku obnovu vodi — županijski povjerenik: »Trgovište Samobor i bez povjerenika izbore svoje, košto i prije, obdržavati može«. Na to je ovaj izjavio, da je došao samo uslijed propisa (privremenog) »naputka za uredjenje - -«, a zatim »zaključeno bi jednodušno — oba ova očitovanja za buduće pravah obezbjedjenje u zapisnik postaviti.«

se je ustrajna i uspješna borba g. 1865.[67]) Slična borba početkom g. 1868. doduše već nije tako uspjela — —.

A za sav narod govori općinsko zastupstvo, kad u sjednici od 17. VII. 1863. zaključuje posebni pozdrav Strossmayeru, te preko Ante Lovrenčića, predvoditelja deputacije, »zalaže« njemu, »mužu začetniku nove epohe u nas iskreno odana i rodoljubljem plamteća srca sugradjana svojih i jamačno svega njihova potomstva.«[68]) To isto zastupstvo nagradjuje osobito one učitelje, »koji su mogli kod mladeži pokazati dobar uspjeh u hrvatskoj povjesnici«[69]). Zato se spravom nada Gjuro Deželić g. 1866. od Samobora, »toga rodoljubnoga grada,« da će znati slaviti slavnu povjesnu uspomenu.[70]) A općinska sjednica od 20. XI. 1866. pridonosi na prijedlog Mirka Puheka k osnutku Jugoslavenske Akademije i Jugoslavenskog Sveučilišta, izrijekom »slijedeć sjajni primjer prvog sina domovine naše - - Josipa Jurja Strossmayera.«[71]) Dne 18. V. 1867. — u

67) O tom u mnogim sjednicama i napose u arhivu spisi: br. 44. i 237. iz g. 1865.; 4., 9., 19., 52., 179. 497. iz g. 1866.; 291. iz g. 1867.

68) U arhivu sjednički zaključak u zapisničkom svesku od g. 1863.. da se izašalje deputacija u Jamnicu, a u spisu br. 423. iz g. 1863. Lovrenčićev koncept i službeni prijepis pozdravnoggovora.

69) F. Hrčić, - - br. 35.

70) U dopisu od 10. VII. 1866., što ga piše kao »tajnik povjesnog družtva i perovodja centralnog odbora za proslavu 300 -- godišnjice hrvatskog junaka Nikole Zrinjskoga« (arhiv, br. 312. iz g. 1866.). -- Tako je malo pred tim svečano i u Samoboru proslavljena 1000-godišnjica slavenskih apostola, 5. VII. 1863., — i dugo se spominjala ona svečanost u ubavom »lužičku« kraj Samobora.

71) Tako vele sudac Šmidhen i bilježnik Švarc 8. XII. 1866. obavješćujući »gospodarski odbor Jugoslav. Sveuč. i Jugoslav. Akad«., da je opć. zastupstvo zaključilo »za Jugoslav. Sveuč. 500 for--a za Jugoslav. Akad. opet 500 for. - - na žrtvenik premile nam domovine — — položiti«, dajuć uz to »uvjerenje, da bi znatno veću svotu u rečenu svrhu žrtvovati — — radosno pripravno bilo, da tako sredstvah kao što nu volje ne manjka« (arhiv, spis br. 519. iz g. 1866.).

veoma važan čas, kad se iz Zagreba šalje znamenita saborska adresa — jest prema Šmidhenovim riječima[72]) »glavni uzrok sazvanja općinskog starešinstva u današnju sjednicu,« da se »u znak priznanja zaslugah za domovinu« začasnim gradjanstvom samoborskim počaste sastavljači te muževne adrese **Ivan Mažuranić**, **Makso Prica**, **Avelin Cepulić**, **Mato Mrazović**, **Ivan Perkovac**, dr. **Franjo Rački**; a za tim, da se uopće saboru trojednice »za odvažnu obrambu pravah naroda kroz zaključak od 11. i 13. svibnja t. g. »i u ime Samobora izrazi« radosno priznanje i duboka zahvalnost.« Taj brzojavni pozdrav Samobora primio je sabor u sjednici od 20. V. »na ugodno na znanje,«[73]) još prije nego li je 25. V. — raspušten.

U ovaj sabor — izbor 28. VI. 1865. — nijesu u Samoboru izabrani narodnjaci.[74]) Tim je radosnije dočekan izborni uspjeh u okolišnom kotaru, uspjeh Samoborca i dobrog narodnjaka **Josipa Razuma**.[75]) U samom mjestu opet pretegnuše madžaroni

---

72) Sjednički zapisnik u »arhivu« zapisničkom svesku od g. 1867.

73) Dnevnik sabora - - 1867., str. 738.

74) Arhiv, br. 312. iz g. 1865. I opet je sama općina samoborska izabrala dva zastupnika (i dva njihova zamjenika), jer je i opet nastojanjem banske konferencije od g. 1865., a otpisom od 24. V. 1865. i za ove izbore odobren privremeni izborni red od 1861. —

I broj izbornika za sabor ostao je kraj te jednakosti izbornih redova g. 1861. i 1865. gotovo jednak, a bio je i razmjerno znatan, jer se ti izborni redovi osnivaju na slobodoumnom i naprednom djelu Mažuranićevu od g 1848., a tekar kasnije promjene izbornog zakonodavstva trgoše i u tome znatno unatrag. G. 1865. imala je dakle općina samoborska 292 izbornika (listina u arhivu u spisu br. 312. iz g. 1865.), dok ih je g. 1861. bilo 281 (listina u arhivu, br. 217. iz g. 1861., a drugi ih popis, u istom spisu, bilježi pače 490, kako je to istaknula i ona tužba saboru — Dnevnik sabora - - g. 1861„ str. 87.); dugo poslije, na osnovu izbornog reda od 28. V. 1910., imala je općina samoborska samo 247 izbornika, dok ih je prije tog zakona, za izbora g. 1908., imala 111 - - (prema službenim listinama kod kotarske oblasti u Samoboru).

75) On se radi bolesti odrekao zastupstva već g. 1866. (Dnevnik sabora, - - 1866., sjednica od 17. II., str. 272.

prevladani g. 1861. samo **jednim** glasom. Ipak ih narodnjačko općinsko zastupstvo, iz sjednice od 7. XI. 1865[76]), upućuje, da se drže saborskog zakonskog članka 42. od g. 1861. glede sjedinjenja trojedne kraljevine s Ugarskom »na temelju potpune ravnopravnosti i neodvisnosti,« a i druge se stavke podudaraju sa slobodoumnim naputkom od 13. IV. 1861. A kasnije, u osudni čas, 18. V. 1867., iza kako su slavljeni narodnjaci, bude »na višestrani predlog« zaključeno »**opomenuti**« samoborske saborske zastupnike, da se drže zak. čl. 42. od g. 1861. i naputka samoborske »starešinske sjednice« od 7. XI. 1865.

Uz rodoljubni sabor onih godina pristade samoborsko općinsko zastupstvo takodjer 2. XII. 1867., kad jedino »s **ogradom**« primi dostavljeni **izborni red za sabor od 20. X. 1867.** »s obzirom što ov zakon oktroiran jest«[78]) — baš kako se je i sam sabor već unaprijed, 29. XII. 1866. i 11. V. 1867., proti takvom nametnutom redu ogradio.

Nu niti uspje rodoljubni sabor niti samoborsko općinsko zastupstvo. Koncem godine, u Samoboru 23. XII. 1867., obavljaju se saborski izbori po — nametnutom izbornom redu[79]) i uz osobiti

---

76) Arhiv, zapisnički svezak od g. 1865.

77) « « « « « 1867.

78) « « « « « 1867. Jednaka ustavna svijest izbija na pr. i u opć. sjednici od 23. IV. 1866. (zap. u arhivu u sv. od 1866.), kad je pročitan dopis - - financ - - ravnateljstva od 16 IV. 1866., da će 1. I. 1867. »svakako imati preuzeti općine pobiranje poreza i ovržbeno utjerivanje poreznih zaostataka;« osim drugih prigovora zaključeno je izjaviti, da je »pitanje ovo neustavnim putem simo - - stiglo« i »glede otog pitanja samo sabor kao zakonodavno telo štogod odlučiti jest nadležan.« Iste je godine otklonjeno i proglašenje naredbe ratnog ministarstva o ponovnom novačenju, jer da nije izdana sporazumno s nadležnim ustavnim faktorom — saborom (F. Hrčić - - br. 35.).

79) Već u sjednici od 2. XII. 1867. (zap. u arhivu) ustalo je opć. zastupstvo proti netom dostavljenom izbornom redu od 20 X. 1867. »i zato što kroz ovaj zakon trgovište ovo, koje prije dva zastupnika na saboru je imalo - - sada bez zastupnika je ostalo«, te je to »kao tegobu (gravamen) za budući sabor ubilježiti naredjeno.« I sjednica od 8. I. 1868. (zap. u arhivu u svesku od te

pritisak. Jedini zastupnik, koji se je imao sad u Samoboru i okolici izabrati, bio je dakako madžaron. Silna vladina većina u novom saboru odbije dakako i samoborski prosvjed[80]) baš kao i prijedloge one nekolicine izabranih narodnjačkih zastupnika — —.

A isti udes, što je zadesio Hrvatsku, snašao je posebice — i Samobor. I tu se početkom g. 1868 sprema općinska obnova — po apsolutističkim propisima i uz jednaka nasilja.[81]) Ne koristi od-

---

god.) zaključi, da se nesamo «radi manah« i «nepravilnog i protu-rednog postupka« kod ovog izbora — saborska istraga zatraži, već i ona tegoba istakne. Doista je sudac Šmidhen u ime «poglavarstva povlaštenog trgovišta Samobora «još 8. I. podnio «molbu visokom saboru« (sastavak u arhivu, spis br. 32. iz g. 1868.). gdje se žali (navodeći uz to potanko one mane), da je trgovište Samobor «oba svoja zastupnika izgubilo te samo kao i ostale selske općine u kotaru i to samo posredno pravo izbora zastupnika za celi kotar dozvoljenog izvršivati može,« a tim mu je «ogromna nepravda nanešena« —

80) Na ovu trostruku borbu: proti nametnutom izbornom redu, za dotadanje samoborsko pravo i napose proti ovom izboru — odgovorio je otpis namjesničkog vijeća od 23. I. 1868. (u istom spisu br. 32. iz g. 1868. u arhivu) da «visoki sabor nije pronašao istu pritužnicu uvažiti.« — Protivno toj borbi za dva zastupnika — jedan je samoborski saborski zastupnik, unionista, još u saborskoj sjednici od 19. II. 1866. bio predložio, uz 15 drugova, «da se - - Samoboru namijeni jedan zastupnik« (Dnevnik sabora - - g. 1866., str. 284.), nu to je tada sabor odbio (u sjednici od 24. II. 1866. — Dnevnik sabora - -, str. 359.).

81) Prema višoj odredbi (arhiv, br. 664. i 666. iz g. 1867.), a slijedom naredbe dvorske kancelarije od 10. X. 1867. (o tom i zapisnici opć. sjednica od 27. XII. 1867. i 8. I. 1868. u arhivu), imala se je i u Samoboru provesti obnova po propisima od g. 1851. Zato u opć. sjednici od 15. II. 1868. pita sudac Šmidhen (zap. u arhivu), da li je «zastupstvo pripravno, da se obnova poleg opć. reda od 19. VIII. 1851. izvede, ili želi, da se to isto na ustavni način poleg starodavnog običaja — zakonom od g. 1861. prihvaćenog — udjelotvori« — pa jer je opć. zastupstvo bilo uložilo utok i proti nar. vel. žup. od 29. XII. 1865. «i što je cele dve prošle godine municipalna svoja prava na temelju povraćena ustava odvažno branilo, da dakle općina ova dosledna ostane i da svoju ustavnu ćud i prava ovog municipija uščuva i obezbijedi —

lučni prosvjed narodnjaka. 23. II. 1868. i daljnih dana obavlja se bezobzirce obnova, madžaroni zadobivaju vlast, iskaljuju svoj gnjev na dosadanjem općinskom vodstvu,[82]) — i u općinskoj sjednici od 2. III. 1868. vidimo već drugo zastupstvo, drugog suca i drugog bilježnika — —.[83])

Ali ni njima nije bilo nadugo dano davati političke izjave. Doskora iza naredjenja dvorske kancelarije od 10. X. 1867., kojim su opet skučena i samoborska municipalna prava, izadje zak. čl. XVI. od g. 1870. «ob uredjenju općina i trgovišta«, i to — sasvim u duhu nadošlog zakonodavstva, koje sve općine svodi na dvije vrsti: gradske i seoske. I odlučan je čas, kad u općinskoj sjednici od 28. XI. 1871 «čitan bi pripis vis. - - vlade, kojim je trgovište Samobor stavljeno - - u onu kategoriju, u koju i ostale ladanjske općine potpadaju«.[84]) Kraj svih kasnijih nastojanja[85]) -

---

bude zaključeno jednodušno, da opć. zastupstvo - - prosvjed ulaže - - te - - opunovlašten - - sudac, da na dan obnove u ime općine ov prosvjed povjereniku obnove predade«. — O toj uzaludnoj borbi izvješćuju onda daljni zapisnici u arhivu, u zapisničkom svesku od g. 1868.

82) F. Hrčić, - -br. 35.; neka zadovoljština Šmidhenu bilo je ponovno načelnikovanje (1882.—1886.)

83) Arhiv, zapisnički svezak od g. 1868.

84) « « « « 1871.

85) Kako se je uopće javnopravno uredjenje smatralo vlastitim, stečenim pravom pojedinih njime uredjenih javnopravnih uredaba, koje im se više ne bi— smjelo oduzeti, tako je odmah i u opć. sjednici od 28. XI. 1871. zaključena predstavka, «da se - - Samoboru bi povratila natrag njegova prava - - od mnogih stoljeća« - -. Takve želje za većom sloboštinom javljale su se i poslije. Tako u opć. sjednici od 25. I. 1875. (zap. u arhivu) načelnik — jer priiašnji «suci« samoborski nazivlju se načelnicima već i prije vladine nar. od 3. V. 1877. br. 912. koja to izrijekom propisuje --, dakle načelnik Vojko Špišić istaknu kako je zgodan čas, «da bi se zastupstvo svojski — — zauzelo, da ne bude trgovište Samobor poput seoskih općinah« —, već da mu pripadnu svi poslovi I. molbe; iz bojazni zastupstva pred novim — teretima, to je odgodjeno, ali ipak na ponovno načelnikovo obrazloženje jednodušno prihvaćeno u sjednici od 11. III. 1875. (zap. u odnosnom

ipak ostaje tako. Samoborsko općinsko poglavarstvo i zastupstvo nije odonda više bilo vlasno baviti se općom narodnom politikom i moralo se je kaniti neposredne borbe za slobodu.

Odonda sve je težište te samoborske borbe na samoborskim izborima. A tu su narodnjake ugrožavali isprva toli silni madžaroni. Oni su odlučno gospodovali općinom, upirući se o vlast, progoneć svaki pokret narodnjački.[86] Medjutim je tadanji sabor prihvatio novi izborni red,[87] po kojem je definitivno pripao mjestu Samoboru samo 1 zastupnik, nu okoliš je činio zaseban kotar sa svojim zastupnikom. Uslijedili izbor obavio se je u Samoboru uz najtežu borbu. Tim je sjajnija bila pobjeda, kad je 22. V. 1871. izabran — narodnjak Milan Wiesner![88] Nu nije taj

---

svesku u arhivu). — — Vladina nar. od 14. IX. 1880 dopušta Samoboru i daljnu uporabu opidumskog grba, taj puki nudum ius. — — Kasnija nastojanja oko što šire autonomije samoborske prikazao je, bivši sam u Samoboru ponovno načelnikom, Mirko Klešćić u članku «Slobodni grad Samobor,« «Samob. I.,« 1918., br. 12. Sam naslov toga članka označuje, u kojem obliku se g. 1918. želila samoborska lokalna sloboština.

86) Kako pokazuju i spisi u samoborskom arhivu, učestale su tada silne tužbe protiv narodnjačkog samoborskog župnika, tadanjeg narodnjačkog učiteljstva i t. d. Prema spisu u arhivu br. 106. iz g. 1870. zaustavljen je otpravak adrese, namijenjene Strossmajeru, i ona vraćena Antunu Glasiću, Slavoljubu Engleru i Ljudevitu Rešetaru. Tadanje općinsko zastupstvo slavilo je sasvim druge ličnosti — —.

87) Zakonski čl. III. od g. 1870. «ob izbornom redu.« — § 1. odredjuje, da «trgovište Samobor« ima birati 1. zastupnika, dok je prema §-u2. veliki župan imao okolišna sela sastaviti u poseban kotar s 1 zastupnikom; § 9. daje Samoboru izrijekom neposredno pravo glasa, dok je u «vanjskom kotaru« prema §-u 8., uz neposredne izbornike, imalo i posredno po 50 birača izabrati 1 izbornika, koji će tekar s neposrednim izbornicima birati saborskog zastupnika.

88) «Obzor« od 23. V. 1871. — Tadanje izborne zgode pričaju se opširno u Samoboru; tako Hinko Saurer, sudjelovavši kod mnogih izbora i šireći tada mnoge primjerke progonjene i oštre knjižice «Gradjanom i seljakom u Hrvatskoj i Slavoniji u oči

uspjeh bio zadugo, jer je novi sabor — odviše narodnjački — mnogo odgadjan i napokon raspušten 19. I. 1872., iza kako se jedva 15. I. sastao, — i to prema samim riječima reskripta upravo radi «izjave većina narodnih zastupnika, objelodanjene 20. IX. 1871.«, t. j. onog rujanskog manifesta, zaključenog na samoborskom «meetingu« u Mirnovcu. Tako dodje do novog izbora, koji burnošću i pritiskom odozgo nije zaostao za ostalim tadanjim hrvatskim izborima, te je i u sjedničkim zapisnicima tadanjeg madžaronskog općinskog zastupstva sačuvan spomen izborne borbe[89] i dokaz izbornog nasilja.[90] Tako je 29. V. 1872. izabran i opet Samoborac- unionista, već nekad (1865. i 1867.) saborski zastupnik. Naprotiv je u «vanjskom kotaru« samoborskom, u selima okolišnim, uspio narodnjak Franjo Reizer[91].

Doskora nadodje Mažuranićevo banovanje (20. IX. 1873. — 21. II. 1880.), novi izborni red[92] i — novi izbori, pa u Samoboru

---

izborah g. 1871.,« izašle u Pragu «tiskom dra. Ed. Gregera«. Primjerak, što je preda mnom, takodjer je mnogo čitan i nosi znamenje i potpis Nikole Šanteka, narodnjaka i tadanjeg samoborskoga učitelja.

89) Sjednički zap. od 4. V. 1872., u odnosnom svesku u arhivu, ustanovljuje, da «25. travnja t. g. radi zaprekah i nasilja protivničke t. zv. nerednjačke« (tako je debelo ispravljeno iz «narodnjačke«) «stranke, nije se taj dan mogla držati uročena sjednica - - nahrupila je jedna nerednjačka stranka do blizu 30« (ispravljeno iz «50«) «osobah u ovogradsku vijećnicu grozeć se, da zabranjuju svaku sjednicu obdržavati «

90) Sjednički zapisnik od 28. V. 1872., u odnosnom svesku u arhivu, iznosi, kako je općinski sudac 21 samoborskog žitelja, što imadoše dobiti pravo gradjanstva, zaprisegao pred cijelim zastupstvom uz naročitu opomenu, da budu zahvalni i pokorni vlasti — i svi su potpisali odnosno potkrižali zapisnik «s tom naročitom obvezanošću, da ćedu sutra za vladinog kandidata jednoglasno glasovati bez da bi ikoji dojti i glasovati prepustio« — —, pa im se je izrijekom u to ime svima i «gradjanska taksa otpustila.«

91) «Obzor« i «Narodne Novine« od 30. V. 1872., — Samoborski prosvjed proti unionistovu izboru, pročitan u saboru 27. VI. 1872., nije uvažen (Dnevnik sabora - - 1872., str. 13.).

92) Zakon od 6. VII. 1875. «o preinaci i nadopunidbi zak. čl. III. od 1870. ob izbornom redu« uklanjajuć po mogućnosti vla-

kandidira umni i rječiti rodoljub dr. Milan Makanec, dolazeći ipak u sve veću protivštinu prema narodnjačkoj stranci i banu Mažuraniću. Samoborski narodnjaci imadoše tako prvi put birati izmedju sjajnih ličnih vrlina i — vlastite stranke[93]. Ipak je 4. VIII. 1875. izabran dr. Milan Makanec, a već 2. VIII. za «vanjski kotar«, a s biralištem u Samoboru, jednoglasno opet Franjo Reizer[94]. Ali dr. Makanec, izabran u 3 kotara, odreče se sigurnijeg kotara samoborskog «želeći, da se broj članova opozicije poveća«[95]. Medjutim govoreć u saboru vanredno i mnogo — dodje on u još veću opreku prema mirnijoj narodnoj stranci. Pa kad ga ushićeni samoborski privrženici htjedoše i u ponovnom izboru izabrati, oduprieše se mnogi narodnjaci. Ipak prodre 20. IX. 1875. dr. Milan Makanec sa 114 glasova, dok narodnjak Vojko Špišić, biran protiv svoje volje, dobi 104 glasa[96]. Prva je to žestoka izborna

---

din upliv na izbore i ustanovljujuć sam sve izborne kotare — odredjuje u §u 2.: «— — kotar 23. sa biralištem u Samoboru, na koji spadaju općine Rakovpotok, Stupnik i Podvrh; — — kotar 30. sa biralištem u Samoboru, na koji spada općina trgovišta Samobora«; svaki kotar bira po 1 zastupnika, te je po §u 7. bilo izborno pravo u mjestu Samoboru i opet samo neposredno, naprotiv u kotaru 23. i posredno, pa je i nadalje po 50 birača imalo birati 1 izbornika.

93) U svrhu izbornog dogovora dopustio je na molbu izbornika od 16. VII. 1875. načelnik Špišić, rješenjem od 17. VII.; izbornički sastanak za dan 18. VII. 1875. pred školskom zgradom (Arhiv, spis br. 857. iz g. 1875.).

94) «Obzor« od 2. i 5. VIII. 1875.

95) Izvještaj saborske sjednice od 28. VIII. 1875. u «Obzoru« od 30. VIII. 1875.

96) «Obzor« od 21. IX. 1875., gdje je smjesta primjećeno: «Zbog nepravilnosti po protivnicih učinjenih, protestirat će se proti izboru.« A «Obzor« od 4. X. 1875. u opsežnom članku «Drugi izbor u Samoboru« — prikazuje ga ovako: « Nekoji odlični samoborski gradjani i rodoljubi, naročito kanonik Glasić i vlastelin Reizer, bili su davno zadali riječ — — i za ovaj izbor narodnjaku koji je kandidovao i 4. VIII. 1875. Nu mnogi Samoborci nijesu bili za nj — s obzirom na urbarske odnošaje —, pa ponudiše kandidaturu načelniku Špišiću, a za to se osobito zauzimao ljekarnik

borba samoborska u samim narodnim redovima — —. Dr. Makanec, s lozinkom «za istinu i pravo«, znači i u Samoboru početak pravaštva — —. Nu već u saborskoj sjednici od 5. VIII. 1876. odrekao se dr. Makanec mandata [97], novi je izbor u Samoboru obavljen 14. IX. 1876. i izabran je Vojko pl. Špišić sa 125 glasova protiv 4 glasa protivnička[98]. U prvim nadošlim općim saborskim izborima izabran je za mjesto Samobor 17. VIII. 1878. ponovno Vojko Špišić, a za «vanjski kotar«, 27. VIII. 1878. i opet jednoglasno Franjo Reizer[99].

Medjutim učestaše madžarska presizanja, Mažuranić odstupi, najbolji narodnjaci istupe iz narodne stranke, koja odonda krenu drugim smjerom. Od istupilih narodnjaka osnova Matija Mrazović 3. IX. 1880. «neodvisnu narodnu stranku« i tako u novim izborima, provedenim po novom izbornom redu[100], koji Sv. Nedjelju učini biralištem «vanjskog kotara«, nastupiše kao «neodvišnjaci« i budu izabrani, 13. IX. 1881.: u vanjskom kotaru opet Franjo Reizer,

---

Franjo Švarc. Ali članak nastavlja: «Uza sve to g. kanonik Glasić i Fr. Reizer, najbliži rodjaci Špišićevi, ljubeć ga kano brata i sina, držahu da ne mogu odstupiti od zadane riječi — — «. «Vojko Špišić« s obzirom na to «izjavi, da neće biti kandidatom«. Ipak se mnogi nijesu dali odvratiti od glasovanja za nj, a «dr. Makanec bio je u Samoboru samo zato izabran, što g. Špišić nije hotio da bude kandidat.«

97) «Obzor« od 7. VIII. 1876. — «Da polažem mandat, krivo je slabo tjelesno zdravlje — naročito bol očiju« — reče tu dr. Makanec opravdavajuć i opet sjajnim poletom svoje zasebno držanje: «— — jedino možda dopuštam, da sam zgriješio u načinu, nu u mene je vruća i razdražljiva krv — —.« To ga je evo otudjilo i tolikim Samoborcima, vjernima stranci i slavnome banu, to je učinilo, da «Obzor« 15. IX. 1876. udara, pobijajuć dra. Anta Starčevića: «Izabravši jučer Vojka Špišića, svoga načelnika, u hrvatski sabor, odgovorio je Samobor dru. Makancu — —«.

98) «Obzor« od 14. IX. 1876.

99) «Obzor« od 16. i 27. VIII. te 4. IX. 1878.

100) Zakon od 15. VII. 1881. «ob izbornom redu za sabor«, uostalom nazadak prema zakonu od 1875., odredjuje u §u 1.: «— — kot. 23. sa biralištem u Sv. Nedjelji, na koji spadaju upravne općine Podvrh i Rakovpotok; — — kot. 30. sa biralištem u Sa-

u samom Samoboru opet Vojko Spišić[101]. U to opet žešćoj izbornoj borbi dobio je Reizer 94 glasa, protivnik 41; a za sam Samobor zanimala se je čitava hrvatska javnost i »Obzorom« su vrvili brzolavi, jer je kandidovao nesamo moćni vladinovac, već sam uplivni podban, skupivši doista 103 glasa, dok ih je Špišić dobio 130[102]. Tih godina se je radi madžarskih grbova u hrvatskoj zemlji uzrujao bio i Samobor, pa je krajem kolovoza 1883. i »u Samoboru — — bilo demonstracija«[103]. U skorašnjim saborskim izborima, 18. IX. 1884., ponovno je prevladao u vanjskom kotaru neodvišnjak Franjo Reizer, dok je 16. IX. imao u mjestu Samoboru vladinovca srušiti, pa time i uspje u užem izboru dr. Hinko Hinković, tada pravaš, nu zalažući se već onda za slavensku misao[104].

Premda je već prije toga, 4. XII. 1883., preuzeo vladu u Hrvatskoj dugovjeki ban, koji si je znao, u redovitim 5-godišnjim razmacima, sticati silnu saborsku većinu, održa se Samobor, krepko u oporbi. 13. VI. 1887. izabran je tu u sabor proti vladinovcu neodvišnjak, obljubljeni Marko Bahovec[105], brat Frana Bahovca, dok je u vanjskom kotaru dobio doduše Juro Jakčin 71 glas prema 61 glasu za vladinovca, ali mu je ipak izbor osporen[106].

---

moboru, koji ostade nepromijenjen, a nepromijenjeno — prema §u 5. i 6. — ostade i neposredno odnosno posredno pravo glasa.

101) »Obzor« od 13. i 14. IX. 1881.

102) Kako je malo za tim i radi toga svrgnut načelnik Špišić: F. Hrčić, — — br. 36.

103) Jubilarni broj »Obzora«, 1910., str. 102.

104) »Obzor« od 17. i 19. IX. 1884. — Očito za pravaša, kraj sve izborne sloge, nijesu glasovali mnogi neodvišnjaci, buduć je došlo do užeg izbora.

105) »Obzor« od 13. VI. 1887. — A bio je on oženjen s Anom, kćeri Ljudevita Šmidhena i Elizabete rodjene Glasić.

106) »Obzor« od 14. i 15. VI. 1887. — Nijesu se naime **uvažili glasovi gdje je izbornik izgovorio »Jančin« ili »Akčin« —.**

Već g. 1888. promijeni novi izborni red[107]. znatno i izborni kotar samoborski. Snizujuć uopće broj izbornih kotara, od 112 na 90, samo da umanji broj oporbenih kotara i tako broj oporbenjaka u saboru — združi taj zakon i samoborski vanjski i nutarnji kotar zajedno i s drugim daljnim općinama, u 1 kotar s 1 zastupnikom.

A desi se još nešto: »— — u oči izbora g. 1892. bio se jako zaoštrio razdor u taboru hrvatske opozicije — — neodvisna stranka odluči apstinenciju od izbora«[108] — i tako izadje, 30. V. 1892., i u samoborskom kotaru bez borbe vladinovac, nesamoborac[109].

Naprotiv za slijedećih izbora, kad je vladina »narodna stranka« zadobila 57 kotara, a obzoraši — neodvišnjaci 9, s njima koalirani pravaši — domovinaši 14 (čisti 2, izvan stranaka 4), izabran je u Samoboru 19. V. 1897[110]. kandidat koalirane oporbe, obzoraš Milan pl. Kiepach[111]. Kad je u daljnim izborima, 1901., još većma osilila vladina saborska većina dobivši 75 kotara, a sva opozicija 13, te kad su svega izabrana 3 obzoraša — neodvišnjaka, prodre u Samoboru protiv vladinovca, 7. XI. 1901., i opet kandidat koalirane oporbe (obzoraša i domovinaša-pravaša) Milan pl. Kiepach[112], jedan od onih triju obzoraša.

A doskora se je ta koalirana oporba, konačno na skupštini od 29. I. 1903., sjedinila u jedinstvenu »hrvatsku stranku prava«, vjernu — kako reče rezolucija — »državopravnom programu, koji

---

107) Zakon od 29. IX. 1888. »o preinaci nekih ustanovah zak. od 15. VII. 1881. ob izbornom redu za sabor« — ustanovljuje u §u 2.: »— — kotar 32. sa biralištem u Samoboru, na koji spada trgovište Samobor te upravne općine Podvrh, Rakovpotok, Brdovec i Stenjevec«, po §u 6. ostade Samoborcima neposredno izborno pravo, dok je u selima vrijedilo i posredno.

108) Jubilarni broj »Obzora«, str. 121.

109) »Narodne Novine« od 30. V. 1892.

110) Jednoglasno, s 340 glasova od 517 izbornika čitavog kotara — »Obzor« od 19. V. 1897.

111) Oženjen s Olgom, kćeri Nikolićke rodjene Glasić.

112) »Obzor« od 7. XI. 1901.

su bivša stranka prava i bivša narodna neodvisna stranka ugovorile« (26. VI.) »1894.« Ali kraj svih mnogih nastojanja — s jedne i s druge strane — ne dodje do sjedinjenja s »čistim pravašima« — od 21. II, 1904. nazivanim »Starčevićevom hrvatskom strankom prava«. I tako evo zabilježi povijest: »Koje čudo, ako je uz takvu atmosferu stranačke mržnje u Zagrebu, dolazilo do silnih eksplozija i u pokrajini. Dosta je spomenuti Samobor — —«[113].

Pa kad se pred izbore 1906. hrvatska stranka prava, vjerna predaji ilirskoj i narodnjačkoj, združila s više naših stranaka u »hrvatsko-srpsku koaliciju«, da složno srúše saborsku većinu, pa kad to početkom svibnja, u lijepe proljetne dane, i uspje te pobjednički oporbenjaci sastaviše vladu, nazvanu »narodnom vladom« — ostade Samobor i sad opozicionalan. 4. V. 1906 izabran je tu Starčevićanac dr. Ante Pavelić sa 185 glaaova, dok ih koalicionaš, župnik samoborski (od g. 1886.—1913.) Franjo Forko dobi 105, a seljačka stranka 39 (iz stupničkoga kraja)[114]. Ta i u Samoboru je bila ojačala misao starčevićanska, protivnagodbena, a k tome prevagnuše prekosavski krajevi prostranoga kotara, posve starčevićanski, kao Brdovec a osobito Šestine[115], gdje u seoskom zatišju, podno hladovite gore, a u tihom zaželjenom grobu počinu dr. Ante Starčević.

Nu kad je zamalo pala narodna vlada i koalicija već 1907. zašla u najžešću oporbu, a nove su vlade, mijenjajuć se često, ponajviše progonstvima i silom u Hrvatskoj »pravile red,« — zbliži to sve većma rodoljube. Starčevićanci — milinovci ne bore se više s koalicijom, a napose dr. Pavelić zauze zasebno mjesto: starčevićanski protiv nagodbe, a uz to sve više radin za zajednički rad Slovenaca, Hrvata i Srba. U svim ovim izborima dakle, što su

113) Tako o toj tužnoj zgodi Janko Ibler, Hrvatska politika 1904.—1906., Zagreb 1917., str. 280.

114) »Samoborski list« od 15. V. 1906.

115) Po promijenjenom upravnom uredjenju naime spadale su u izborni kotar samoborski: upravne općine Samobor, Podvrh, Stupnik hrv., Sv. Nedjelja, Sv. Martin, Brdovec, Stenjevec te porezna općina Šestine od upravne opć. Šestine.

odonda s čestih raspusta sabora u burnome nizu slijedili, ne ustaje više koalicija protiv dra. Pavelića. Samobor, odnekad obzoraški sve radije ga bira i 27. II. 1908. izabran je ovdje dr. Ante Pavelić jednoglasno — s 304 glasa[116]. — I u burnom izboru 28. X. 1910., po novom izbornom redu[117], s vrlo umnoženim brojem izbornika, prodre dr. Ante Pavelić[118] dobivši od 3187 izbornika (od kojih je 1945 glasovalo) 1177 glasova, dok ih za vladinovca — kraj svih ovisnih glasova — pade 513, za seljačku stranku 164, za stranku prava 91 (a njen je kandidat, cijeneći lično Pavelića, odustao bio od kandidature i sam glasovao za nj). Protiv izbornog nasilja ustao je dr. Pavelić već prije izbora u »Obzoru«, mnogi su stari obzoraši sad već radili za nj i glasovali, pa i sam njegov protivnik od g. 1906., Strossmayerovac župnik Franjo Forko[119]. — Iza još kraćeg saborovanja, 15. XII. 1911., a usprkos žestokom pritisku, dobi dr. Ante Pavelić od 1841 predanog glasa 1232, seljačka stranka 265, a onaj vladinovac još manje nego li prošli put — 334[120]. — Za daljnog i posljednjeg izbora prije osudnog rata, pred duljom izbornom stankom i golemim promjenama, 16.XII. 1913, bilo je u samoborskom izbornom kotaru 3506 izbornika, glasovalo ih je 1513, dr. Ante Pavelić pobijedi s 1327 glasova, za seljačku stranku ih je dano 186, a vladinovac uopće nije više ni kandidovao[121]. — — S ovim je

116) »Samob. l.« od 1. III. 1908.

117) Zakon o izbornom redu za sabor kraljevina Hrv. Slav. i Dalm. od 28. V. 1910. — nije promijenio izbornih kotara (§ 44.), pa ni samoborski, ali uvodeći svuda neposredno pravo glasa (§ 3.) — još uvijek ga drukčije daje okolišu, a drukčije »u području trgovišta i mjesta Samobora« (§ 2.).

118) »Samob. l.« od 30. X. i 6. XI 1910.

119) Prema službenim spisima kod kotarske oblasti u Samoboru.

120) »Samob. l.« od 17. XII. 1911.

121) »Samob. l.« od 21. XII. 1913 — Tako je evo samoborski kraj tečajem ove pole vijeka saborskih izbora — gotovo redom birao bilo narodnjake dobrog domaćeg imena, kao Razum, Wiesner, Reizer, Špišić, Bahovec, Kiepach, — bilo odlične rodoljube odrugud, kao P. Očića, dra, M. Makanca, dra. H. Hinkovića i dra. A. Pavelića.

evo izborom Samobor sjajno završio jedno doba svoje izborne borbe za slobodu.

Nu mnogo je narodnih ljudi samoborskih medjutim ponestajalo — — (tamo od godine sedamdesetih). Pučanstvo samoborsko uto se je silno promijenilo — —. Izumrlo je i samo ime Glasić[122]),

Ipak nije izginula živa narodna svijest. Šta više glasno se glasala u hrvatskoj popijevci[123]). Jačalo ju je, ma i po-

---

122) U muškoj lozi, s Antunom, 13. V. 1896., a s posljednjom ženom rodjenom Glasić 14. IX. 1908. I tako evo i njih na samoborsko groblje, blizu gdje leži Dragutin pl. Prešern, «supatnik srpanjskih žrtava«, još bliže k Perkovcu a pokraj Livadića, onamo, gdje se spomenu «Obzor« 2. X. 1875. prikazujuć otkriće spomenika Perkovcu: «— — ne možemo, da iskrenu suzu ne prolijemo na još svježem grobu prevrijednog predsjednika odbora« — za podignuće spomenika — «Dane Tomičića«, umrlog 3. IX. 1875. — —I tako se samo nižu ondje grobovi, budne uspomene na samoborsku borbu za slobodu.

123) Prva pjesma, što su ju učili članovi mlade «Jeke« i što su ju iznijeli svojim prvim nastupom u javnost, 31. XII. 1874. u «Narodnoj čitaonici«, — bio je zbor «Oj budi svoj« od pokretača i zborovodje «Jeke« Josipa Vanjeka, a uz Šenoine jake riječi o slobodi i samosvijesti (M. Lang, Samobor —, str. 470. i njegov «Spomenspis« «Jeke« str. 5.). Bilo je to u doba, kad su predsjednika «Jeke« F. Reizera pohadjali Ivan pl. Zajc i Ognjan Štriga — —. Dugo poslije, 19. V. 1902. priredila je «Jeka« opet osobito svečani narodni dan otkrivajuć, okružena od skupllih se Hrvata, spomen-ploču Ferdi Livadiću (M. Lang, Spomenspis - -, str. 26.—29.). A uopće o samoborskoj sklonosti k pijevu M. Lang, Samobor - -, str. 720., dok su na strani 725.—818. iznesene mnoge od tih popijevaka. A opaža se, kako je i tudjinski motiv u tekstu pjevanjem u Samoboru dobio narodno obilježje (S. O., Pjesma o lovu, «Sam. l.,« 1917., br. 20. i 21.). Našao je dakle tu izvrsno tlo i župnik samoborski, od g. 1913., Milan Zjalić, o čijem djelovanju govore i njegovi članci, pa i u «Samob. l.,« tako: «Nešto o našim crkvenim naročito božićnim pjesmama,« 1913., br. 51. i 52.; «Crkvena glazba u Samoboru,« 1914., br. 38. i 39.; «Hrvatska pučka crkvena popijevka,« 1918., br. 9.—12, 14.—20. (a i posebni otisak gdje se na str. 30. napose ističe rad samoborskoga organiste i učitelja, Samoborca Stjepana Kraljevića.) Ta odvajkada je Samobor, osobito Gornji kraj, odmijevao sav od pjesama i divno su «Goren-

sredno, sve općenitije prosvjećivanje[124]). Slavensku jakost je objavljivao i samoborski «Sokol«[125]).

A i književnost o Samoboru[126]) te i samoborsko novinstvo[127]), ako i nepolitičko, znahu buditi ljubav prema domu. Pokretač je prvog ovdješnjeg časopisa, Samoborac Josip Milaković, rodoljubivi pjesnik, poznavač slavenskih jezika, proučavalac narodne pjesme. A u kasnijem mjesnom glasilu javio se odmah Samoborac Vjekoslav Noršić, da osvijetli Samoborcima jednu im davnu borbu za slobodu[128]). Uz druge je manje, samoborske, radnje vanredno uspio Milan Lang, da jednim velikim djelom, štono ga objelodani Jugoslavenska Akademija, prikaže

---

ci« slavili upravo Božiće uz okićene božike, starinske «betleheme« i skladni hrvatski pijev.

124) O školstvu samoborskom, sve tamo od početka 16. vijeka — M. Lang, — — str. 496.-509; a jednog važnog učitelja — od g. 1799. do 1853. — prikazuje M. Lang, Methodus Josephi Michaelis Herovich, «Napredak,» 1899., str. 646. i d. (o njegovu spisu, datiranom 19. VI. 1797.) i B. Toni, Josip Herović, «Sam. l.,« 1908., br. 19.—24. — A spada amo i druga gdjekoja uredba samoborska, kao «Pučka knjižnica i čitaonica« (M. Lang, — — str. 477,).

125) Uz starješinu, samoborskog liječnika i urednika «Samob. lista.« Samoborca dra. Miju Juratovića; i o «Sokolu« M. Lang, - - str. 479., a o jednom većem sletu u Samoboru (29. VI. 1913.) — „Samob. l.," 1913., br. 26.

126) Da, i lokalna književnost samoborska jačala je neizravno, a često i nehotice, narodnu svijest i ljubav k zavičaju, ljubav domovinsku. Tako evo dolaze i Samoborci — radnici perom uz one, koji su radili činom i ličnim žrtvama.

127) „Slavulj" Josipa Milakovića od g. 1877. i njegove „Ljubice" od g. 1878.—1880. (J. Milaković, Prve samoborske novine, „S. l.," 1910., br. 29.—31.; iza tih književnih poleta nadodje tekar pravo lokalno glasilo „Samoborski list" od 1904 do 1905., te opet od 1906. dalje (do uključivo 1908. polumjesečnik, od 1909. do 1915. tjednik, od 1916. opet polumjesečnik). A o tome i M. Lang, — — str. 1057.

128) Noršićev samoborski povjesnički rad naveden je u bilješci 2.

i širokoj nauci život samoborski[129]. Dotle je u mnogo navrata Samoborac B o g u m i l T o n i iznosio podatke iz mjesne prošlosti[130], te kao pjesnik, uz Milakovića, i pjesmom slavio gdjekoju samoborsku narodnu uspomenu[131]. F r a n H r č i ć je crtao jednog znamenitog načelnika rodnoga si Samobora[132]. Uspjelim anegdotama, iz očevih zapamćenja, približio nam je samoborsku prošlost d r. N i k o l a R e i z e r[133], baveć se istodobno i prirodom samobor-

129) To Langovo djelo, navedeno u bilj. 1., izlazilo je u „Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena" od g. 1911. do 1914., a one njegove manje radnje navedene su u bilj. 3., 37., 124.

130) Osim već navedenih Tonijevih radnja — u bilj. 9., 15., 17., 23., 34., 51, 58., — tiču se samoborske prošlosti ove, sve u „Samob. listu": „Veselica purgarska" (od Ferde Livadića), 1905., br. 13.; Izbor općinskih časnika, br. 14.; Povijest Samobora (gotovo programni članak), br. 20.; Još jedna „veselica purgarska", br. 22.; Iz cehovskih vremena, 1907., 14.; Iz starih samoborskih vremena, br. 18., te 1908., br. 8., 12., 15.; Samobor i njegove škole, br. 17.; Bilješke iz prošlosti Samobora, 1909., br. 13. 25., 38.; O djetićima u cehovsko doba, br. 33., 34.; Općinski računi god. 1814., 1912, br. 11.; Iz starih zapisnika (osude magistratske i „dokončki" o mjesnim potrebama od g. 1822.—1829.), 1912., br. 25.—27. 44, 51.—52.; 1913., br. 1, 3, 4, 9, 10, 13, 47, 50.; 1914., br. 6, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 19, 20, 21, 25, 27, 28, 30, 32, 33, 37, —39, 41, 47, 52.; 1915., br. 5, 41, 48. 50.; Školske prilike u našoj općini god. 1824., 1914, br. 2, 3, 5.; Cehovska pitanja pred općinom Samobor (1828.), 1914., br. 42., 44., 46.

131) B. Toni, „Jeki" u slavu njene 30-godišnjice, „S. l.," 1905. br. 12.; „Proslov" prigodom 10-godišnjice „Pučke čitaonice, „S. l.," 1911., br. 17.; Ljudevitu Šmidhenu, „S. l.," 1913., br. 32.; „Na Ljubičinom grobu, 1910., br. 27., (u istom broju Milakovićev sonet „Na grobu Vrazove Ljubice") prigodom proslave Vrazova —, te „Samobor — Petru Preradoviću," „S. l.," 1918, br. 6., — prigodom proslave 100-godišnjice Preradovićeva rodjenja.

132) Osim navedenog prikaza „Ljudevit Šmidhen" („S. l.," 1913., br. 32., 34,—40.) izvješćivao je Fran Hrčić takodjer o jednom kultu zavičajne i narodne uspomene: „Popravak starog grada," „S. l.," 1911., br. 32.—34., 36, 37., 39., 40. 46.; 1912., br. 34., 36., 39.

133) N. R., Iz dobrih starih vremena. „S. l.," 1910., br. 13.—15., 17., 21., 22, 24, 26, 37, 38.; 1911., br. 1, 9, 30, 31. — Zasebno mjesto zauzimlje spomen iz samoborske prošlosti — latinska

skom[134]. Prof. F r a n Š u k l j e, dobri Samoborac, i mnogim je člankom izlijetao u lijepi samoborski okoliš, pomnim okom i pjesnička srca[135]. Tu je ljepotu Samobora, svoga zavičaja, sve uzgredice priznao i d r. B r a n i m i r L i v a d i ć[136]. A ljubavi prema domovini toli je bliska žudnja za njezinom slobodom: i tako je evo Samoborac Š t e f H r č i ć u najcrnjim ratnim danima, g. 1917., zavičajnim kajkavskim stihovima o b j a v l j a o s l o b o d u[137].)

A kad o s l o b o d i, u listopadu 1918., zabrujaše nove i snažnije pjesme i po svoj se prilici završi jedan povjesni vijek —

elegija „Planctus" — „Plač nad kurijom Mirnovec", kojom je vlastelin mirnovečki, a starovječni, ugarsko-hrvatski konstitucionalac Josephus Terputecz g. 1812. vapio za slobodom (preveo prof. Ivan Kocijan, „S. l.," 1910., br. 2.—5.).

134) N. R; Pojava krasa u samoborskoj okolici (o tom F. Šuklje u „S. l.," 1911., br. 35., 36.).

135) Osobito članci: Jedan izlet u okolicu Samobora (preko Ludvića i Vratnika na Breganu), „S. l.," 1912., br. 35.; Lampova draga, 1912., br. 43.; U dolini Slapnice i na Zelen-gradu, 1913., br. 34.; Hajdovčak i Črnec, 1913., br. 47.; Klokočevica, 1914., br. 6.; a bilja značajnog po samoborsku okolicu, tiču se napose članci: Naši prijatelji iz bilinskoga carstva (Erica carnea, Ilex aquifolium — omiljela božika!), 1913., br. 22, 24.; Naši bilinski prijatelji (osobito Helleborus macranthus), 1913., br. 49. — a to je bilje bio istaknuo i M. Lang, Prvi ures, „S. l.," 1906., br. 3.—5. (poznavajuć u tančine i floru samoborsku i skupivši u okolici bogatu prirodopisnu zbirku, osobito okaminâ, čuvanu u mjesnoj pučkoj školi).

136) Dr. B. Livadić, Dojam prirode, „S. l.," 1906., br. 9.; Kraj potoka, 1910., br. 42. — A izrijekom samoborsku ljepotu, napose arhitektonsku, istaknu članak: S. O., Snijeg, „S. l.," 1916, br. 4.

137) Osim nekih pjesama Štefa Hrčića druguda — takve su pjesme u „Samob. listu": „Staromu gradu," 1917., br. 15., gdje se prikazuje, kako oko gradine u mjesečnoj noći „novi to duhi ze sih stranih brode" i Starom gradu se „nekaj z daline pričuje", a — „želni su glasi to naše slobode"; pjesma „Moji venci", u br. 20., te ističe naposljetku jedan: „To venec je divne slobode, za kojom tak jako hlepimo. Zasučimo si skup rukave, prelepi da hitro dobimo". — Teški, ubojni rat žalila je bila tako i H. O, i u kajkavskoj pjesmi „Na grobju" („S. l.," 1916., br. 20.) dok je 1917., u br. 19., završio s očekivanjem mira i slobode S. O. „Popevke z brajna".

prikaza nam se, tim jasnije i cjelovitije, i samoborska žudnja za slobodom. I mi je vidimo, opet vidimo, kako se dotle objavila, silnija i žarča, uglavnom u tri sjajne pojave[138]).

Prvi puta, od 16. stoljeća dalje, kad se je nad Samoborom ponosno dizao samoborski Grad. Prošla su već bila vremena, kad ga je držao knez narodnog imena Radoslav Babonić, ban Slavonije, te hrvatski Frankapani ili velikaš iz Slovenačke, oženjen s Katarinom, kćeri srpskog vladara Gjorgja Brankovića[139]). I Samobor je bio medjutim postao „ostatak ostataka kraljevstva hrvatskoga," a s Gradom se je imao napose boriti, teško boriti za gradjansku slobodu.

Drugi je puta, 30-ih godina 19. vijeka, Samobor opet jače prionuo uz slobobu — sudjelujuć u narodnom preporodu, kad se je ono u Hrvatskoj zanosno ustalo za ilirsko narodno jedinstvo, za procvat i slobodu narodnosti.

A treći se puta dignu i Samobor, tamo godina 60-ih, kada su opet Hrvati istaknuli jedinstvo jugoslavensko i razvili divne misli o slobodi. Tim smjerom je kraj svih protivština, kročio Samobor i dalje i tako je i u osudan čas, pred velikim odlukama, izabrao u sabor zastupnika[140]), koji je onako silno poradio za narodno ujedinjenje slovenačko-hrvatsko-srpsko i sves ranu novovjeku slobodu.

---

138) I vrijedno je opaziti, kako se i u toj samoborskoj — prema velikom svijetu toli sićušnoj pojavici odrazuju veliki pokreti ljudstva i napose — našeg naroda. Tako evo i ta malena pregnuća samoborska — redovno nekrvava — spadaju u općenitu sliku općenito ljudskih i napose naših narodnih pokreta za slobodu.

139) O svim tim gospodarima Grada: Vj. Noršić, — — str, 17., 19.—24.

140) Dra. A. Pavelića.

Tisak S. Šeka, u Samoboru 1918.